

เศรษฐศาสตร์ชาวพุทธกับการ อนุรักษ์พลังงานไทย

ชวลิต พิชาลัย

สำนักงานนโยบายและแผนพลังงาน

วนิดา พิชาลัย

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ

เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

บทคัดย่อ

เศรษฐศาสตร์ชาวพุทธเป็นหลักการดำเนินชีวิต ที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวตะวันออก โดยเนื้อหาจะสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมไทย เพราะตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อ ทศนคติ และค่านิยมในทางพระพุทธศาสนา มีหลักเกณฑ์อยู่ที่ทัศนคติในเรื่องความสุขของมนุษย์ ซึ่งตั้งอยู่บนความสมดุลระหว่างวัตถุกับจิตใจ ที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลาง ลักษณะกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชาวพุทธมีลักษณะเรียบง่าย โดยเน้นที่การผลิตและการบริโภคสินค้าที่จำเป็น ประหยัด และก่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เทคโนโลยีจะมีลักษณะภูมิปัญญาชาวบ้าน และให้ความสำคัญต่อปัจจัยแรงงานมากกว่าทุน โดยคำนึงถึงความสุขอันเกิดจากความเสียสละเพื่อส่วนรวม และการไม่เบียดเบียนกัน ประโยชน์ของเศรษฐศาสตร์ชาวพุทธนอกจากสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทยได้เป็นอย่างดีแล้ว ด้านการอนุรักษ์พลังงานก็ยังสามารถนำแนวคิดไปใช้ในการสร้างนิสัยการประหยัดพลังงานอย่างฉลาด ถูกวิธีและคุ้มค่า รวมทั้งส่งเสริมการผลิตและใช้พลังงานหมุนเวียนทดแทนพลังงานประเภทฟอสซิลได้อย่างมีคุณภาพ ionic อย่างไรก็ดี แนวคิดดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้จะต้องมีการสร้างสังคมแบบชาวพุทธ โดยผ่านกระบวนการในการถ่ายทอดพฤติกรรม เพื่อปลูกฝังความเชื่อ ทศนคติ และค่านิยมแบบชาวพุทธตั้งแต่วัยเด็ก ซึ่งต้องอาศัยสถาบันครอบครัว โรงเรียน และสถาบันศาสนา สังคมไทยสมควรนำแนวคิดของเศรษฐศาสตร์ชาวพุทธมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทย เพราะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่โครงสร้าง และเหมาะสมกับวิถีชีวิตแบบไทย ๆ ซึ่งนับถือพระพุทธศาสนามาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน และผลของการดำเนินชีวิตตามแนวทางดังกล่าวจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเฉพาะด้านการอนุรักษ์พลังงาน ซึ่งจะช่วยลดการนำเข้าพลังงาน รักษาสิ่งแวดล้อมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทยให้สูงขึ้นทั้งในด้านร่างกายและจิตใจอีกด้วย

คำสำคัญ : ทางสายกลาง, เศรษฐศาสตร์, พุทธศาสนา, การอนุรักษ์พลังงาน

ป.ปลา นั้นหายาก
ชนส่งจากแดนไกล
แซ่เข็นก็เสียไฟ
พลังงานก็หมดกัน

ต้องลำบากออกเรือไป
ใช้น้ำแข็งเปลืองน้ำมัน
หุงต้มไคร้แก๊สทั้งนั้น
ไอ้ลูกหลานจำจงดี้

กลอนบทนี้ให้ความหมายและแนวทางในการอนุรักษ์พลังงานได้เป็นอย่างดีว่า ปลาที่เรารับประทานกันตัวหนึ่งกว่าจะได้มาจะต้องสูญเสียพลังงานทั้งน้ำมัน ไฟฟ้า และแก๊สหุงต้ม เป็นจำนวนมาก ดังนั้น หากเราช่วยกันกินหรือใช้ทรัพยากรให้น้อยเท่าที่จำเป็นก็จะเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีของการประหยัดพลังงาน ซึ่งแนวทางนี้จะสอดคล้องกับวิถีของเศรษฐศาสตร์ชาวพุทธ อันอยู่คู่กับวัฒนธรรมและความเป็นอยู่แบบไทยๆ มาช้านาน ซึ่งก่อนกระทำการสิ่งใดจะเริ่มต้นจากการคิดและสร้างความเข้าใจให้ถูกต้องก่อน เกี่ยวกับทัศนคติในเรื่องความสุขของมนุษย์โดยอยู่บนพื้นฐานของความสมดุลระหว่างวัตถุกับจิตใจที่เรียกว่าทางสายกลาง สิ่งที่จะต้องช่วยกันคิดและร่วมกันรณรงค์ก็คือ ทำอย่างไรที่จะเสริมสร้างทัศนคติ ความเชื่อ และค่านิยมของชาวพุทธให้แพร่หลาย

เศรษฐศาสตร์ชาวพุทธเป็นหลักการดำเนินชีวิตของชาวตะวันออก ซึ่งเกิดขึ้นจากการประยุกต์หลักธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเข้ากับพฤติกรรมในทางเศรษฐกิจ โดยเนื้อหาจะสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมไทย เพราะตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อ ทัศนคติ และค่านิยมแบบชาวพุทธ นอกจากนี้หลักการนี้ยังสามารถนำมาประยุกต์เข้ากับการแก้ไขวิกฤติการณ์เศรษฐกิจและสังคมไทย รวมทั้งการอนุรักษ์พลังงานที่ประเทศกำลังประสบอยู่ในขณะนี้ และนำไปสู่คุณภาพแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืนอีกด้วย

๑. หลักการของเศรษฐศาสตร์ชาวพุทธ

หลักการนี้มาจากทัศนะในเรื่องความสุขของมนุษย์ ซึ่งเป็นข้อสมมุติขั้นพื้นฐานสำคัญที่สุด กล่าวคือ

ในทางพระพุทธศาสนาได้แบ่งความสุขของมนุษย์ออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) ความสุขในทางวัตถุ เกิดจากการนำสินค้าและบริการมาบริโภคเพื่อตอบสนองความต้องการของร่างกาย ยังมีสินค้าบริโภคมมาก ความพอใจก็จะยิ่งเพิ่มมากขึ้น ในทางพระพุทธศาสนาได้ชี้ให้เห็นว่าทัศนคติต่อความสุขในแง่นี้ไม่ถูกต้อง เพราะก่อให้เกิดปัญหาสังคมอันมีสาเหตุสืบเนื่องมาจากความเห็นแก่ตัว ซึ่งจะพิจารณาได้จากโครงสร้างต่อไปนี้

มนุษย์ ⇔ เห็นแก่ตัว ⇔ ความสุข (ผลประโยชน์จากทางวัตถุ) ⇔ กิน-อยู่-หลับ-นอน (การดำเนินชีวิต) ⇔ วัตถุมาบำบัดความต้องการ ⇔ ยิ่งมาก ยิ่งเห็นแก่ตัว ⇔ ปัญหาสังคม

ดังนั้นชาวพุทธจึงสร้างทัศนคติทางด้านความสุขอีกแนวหนึ่ง

๒) ความสุขในทางจิตใจ เป็นความสุขเกิดขึ้นจากความสงบ จิตมีความสะอาด สว่าง ไม่ร้อนรุ่ม กระวนกระวายใจ ด้วยอำนาจของความโลภ ความโกรธ และความหลงอันเป็นที่มาของความเห็นแก่ตัวของมนุษย์เป็นชีวิตที่เบาสบาย ไม่ต้องหาวัตถุมาตอบสนองความต้องการมากนักเมื่อจิตใจปราศจากความเห็นแก่ตัวแล้ว ความสุข ของเขาก็จะมีมากขึ้น ถ้าเขาได้เสียสละช่วยเหลือคนอื่นและไม่เบียดเบียนกันในสังคม

อย่างไรก็ตาม ชาวพุทธเห็นว่าวัตถุก็มีความสำคัญเช่นกัน ในฐานะเป็นปัจจัยทำให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ได้ สินค้าส่วนใหญ่จึงเป็นสินค้าที่จำเป็น ได้แก่ ปัจจัยสี่ คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ชาวพุทธเชื่อว่าสามารถจำกัดความอยากของมนุษย์ได้ แต่จำกัดสินค้าจำเป็นเหล่านี้ไม่ได้ ดังนั้น ลักษณะของเศรษฐศาสตร์ชาวพุทธจึงมีหลักเกณฑ์อยู่ที่ความสมดุลระหว่างวัตถุกับจิตใจที่เรียกว่า “ทางสายกลาง” สร้างค่านิยมเพื่อแสวงหาเนื้อหาสาระแท้ๆ ของชีวิต ความสุขประเภทหลังดีกว่าแบบแรก เพราะความสุขแบบแรกก่อให้เกิดความเห็นแก่ตัว ซึ่งนำมาสู่ปัญหาสังคม ส่วนความสุขแบบหลังจะช่วยลดปัญหาในสังคมให้น้อยลง

ชาวพุทธโดยทั่วไปเห็นว่าการบริโภคเป็นเพียงกิจกรรมทางเศรษฐกิจอันหนึ่งที่จะนำไปสู่ความสุขทางด้านจิตใจ คือการที่จิตมีอิสระไม่เห็นแก่ตัว การบริโภคจึงอยู่ที่ตัวมนุษย์ไม่ใช่ผลผลิต ดังนั้น รูปแบบการบริโภคจึงมีลักษณะเรียบง่ายโดยบริโภคแต่เพียงเล็กน้อย แต่ก่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามีหลายหัวข้อที่กล่าวถึงเรื่องการบริโภคและจริยธรรมในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เช่น หลักอหิงสา คือ การใช้ชีวิตร่วมกันในสังคมด้วยความเมตตาและไม่เบียดเบียนกัน

ความสันโดษ คือ พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ แต่ไม่พอใจในการกระทำเพื่อเพิ่มพูนทรัพย์นั้นในทางที่ผิด

โภชนา มัตตัญญูตา คือ การรู้จักประมาณในการบริโภค

การประหยัด คือ การรู้จักใช้จ่ายทรัพย์เพื่อซื้อสินค้ามาบริโภคไม่มากเกินไปหรือน้อยจนเกินไป โดยใช้หรือทำสินค้าอย่างมีเหตุผลให้ได้ประสิทธิภาพสูงสุด และยึดถือหลักของความจำเป็นมากกว่าความฟุ่มเฟือย เป็นต้น

สังคหวัตถุ คือ เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อื่นไว้ได้ ๔ อย่าง ได้แก่

- ๑) ทาน ให้ปันสิ่งของของตนแก่ผู้อื่นที่ควรให้ปัน
- ๒) ปิยวาจา เจรจาว่าจาที่อ่อนหวาน
- ๓) อัตถจริยา ประพฤติสิ่งที่ประโยชน์แก่ผู้อื่น
- ๔) สมานัตตตา ความเป็นคนมีตนเสมอ ถือเป็นคนที่เสมอต้นเสมอปลายไม่ถือตัว

ฃรราวาธรรม คือ ธรรมของผู้ครองเรือน ๔ อย่าง ได้แก่

- ๑) สัจจะ สัตย์ซื่อมีความจริงใจแก่กัน
- ๒) ทมะ รู้จักข่มจิตของตน
- ๓) ขันติ อดทน
- ๔) จาคะ สละ ให้ปันสิ่งของของตนแก่คนที่ควรให้ปัน

เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายทางด้านการบริโภคที่คำนึงถึงการเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์กับการใช้ทรัพยากร ในส่วนกิจกรรมทางด้านการผลิต จึงมีเป้าหมายทางด้านการผลิตสินค้าที่จำเป็นและมีประโยชน์ต่อผู้บริโภคให้มากที่สุด โดยเทคโนโลยีจะมีลักษณะซ้ำๆ ต่อเนื่อง ค่อยเป็นค่อยไป สอดคล้องกับภูมิปัญญาภายในท้องถิ่น ทั้งนี้การผลิตจะอยู่ในลักษณะของสัมมาอาชีพ

ซึ่งหมายถึงการเลี้ยงชีพในลักษณะของการไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่นโดยสุจริต ไม่ผิดกฎหมาย และจะรวมถึงการเบียดเบียนสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุดด้วย จุดมุ่งหมายของผู้ผลิตจึงไม่ใช่อยู่ที่กำไรสูงสุดแต่อยู่ที่กิจกรรมทางด้านการผลิตนั้น จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมคือทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคมากที่สุด

ในส่วนของแรงงานก็เช่นกัน จะยึดเป้าหมายด้านการเกื้อกูลและสร้างผลผลิตที่นำไปสู่สันติสุข โดยคำนึงถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์และความเอื้ออาทรต่อกัน ดังนั้น แรงงานจะยินดีให้ความร่วมมือกับผู้ผลิตโดยทำงานอย่างเต็มความสามารถเพื่อให้ได้ผลผลิตสูงที่สุด ทั้งนี้ทัศนคติของแรงงานจะแตกต่างจากสมมุติฐานของเศรษฐศาสตร์ตะวันตกที่เห็นว่าการทำงานเป็นทางเลือกระหว่างรายได้กับการพักผ่อน การทำงานเป็นเพียงการสละเวลาแห่งการพักผ่อนเพื่อมาหารายได้ทัศนคติแบบตะวันตกเช่นนี้ ชาวพุทธเห็นว่าเป็นสิ่งที่ผิดพลาดเพราะก่อให้เกิดความเห็นแก่ตัว

ทางด้านการออมและการลงทุน เนื่องจากมีการบริโภคน้อยและส่วนใหญ่มักเป็นสินค้าจำเป็น รายได้ส่วนที่เหลือก็จะนำไปเก็บออมไว้ การลงทุนในโครงการต่าง ๆ ก็สามารถทำได้โดยง่ายประกอบกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจมีลักษณะเรียบง่าย เน้นการพึ่งตนเอง มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจในระดับพอดี ปัญหาการขาดแคลนเงินออมจึงมีอยู่น้อยในระบบเศรษฐกิจของชาวพุทธ นอกจากนี้หากกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นแบบพอเพียง ความจำเป็นที่รัฐต้อง

ลงทุนเป็นจำนวนมาก ในโครงการวิสาหกิจพื้นฐาน เช่น ไฟฟ้า ประปา ถนน ก็จะไม่ค่อยลงไปมากอีกด้วย

ส่วนทางด้าน การแลกเปลี่ยนและการแบ่งปันผลผลิต เนื่องจากตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเสียสละ และความไม่เบียดเบียนกัน ลักษณะของการแลกเปลี่ยนและการแบ่งปันสินค้า จึงเป็นไปในรูปของการแสวงหากำไรเพียงเล็กน้อย แต่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้อื่นมากที่สุด เพื่อบรรลุถึงความสุขในทางจิตใจจากการขยันทำงานและทำอย่างเต็มความสามารถ และเมื่อได้ผลผลิตออกมามากก็นำมาแจกจ่ายให้กับผู้อื่น ทั้งนี้เพราะจากหลักอหิงสา ชาวพุทธเคารพถึงสิทธิและความเท่าเทียมกันของมนุษย์มากกว่าความนับหน้าถือตาในรูปของทรัพย์สินและวัตถุภายนอก

จะเห็นว่าเป้าหมายการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของเศรษฐศาสตร์ชาวพุทธจะมีใช้ผลิตภัณฑ์มวลรวมขยายตัวในอัตราสูงสุด แต่เป็นเรื่องดูลดภาพระหว่างการเจริญเติบโตกับเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ การจ้างงาน การกระจายรายได้และการใช้ทรัพยากรที่พอดี โดยยึดหลักทางสายกลาง ซึ่งจะเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างมีคุณภาพมากกว่าปริมาณ

ดร.ไสว บุญมา (พ.ศ. ๒๕๔๗) ได้อ้างถึงหนังสือ The Progress Paradox : How Life Gets Better While People Feel Worse เขียนโดย Gregg Easterbrook ว่า ขณะที่ความก้าวหน้าให้ความสะดวกสบายแก่ชีวิต คนที่ได้รับผลกลับรู้สึกมีความสุขน้อยลง ชาวอเมริกัน

ประสบกับชีวิตในฝันแล้ว โดยมีรายได้เฉลี่ยสูงถึงคนละประมาณ ๑๒๐,๐๐๐ บาทต่อเดือน รายได้ระดับนี้ทำให้พวกเขาสามารถเสาะหาปัจจัยในการดำรงชีวิตได้อย่างครบถ้วนทั้งในด้านอาหาร เสื้อผ้า เครื่องใช้ ที่อยู่อาศัย รถยนต์ การรักษาพยาบาล และนอกจากการมีรายได้ดีแล้ว คนอเมริกันยังมีการศึกษาสูง มีเสรีภาพ และอายุยืน พวกเขาใช้เวลาให้หมดไปกับการแสวงหาความสนุกสนานเพลิดเพลิน รวมทั้งการเดินทางท่องเที่ยวทั่วโลก แต่ทว่าแทบไม่น่าเชื่อที่คนอเมริกันไม่ได้มีความสุขเพิ่มขึ้น และจากการสำรวจพบว่าอัตราส่วนของคนที่บอกว่ามีความสุขลดลงเมื่อเทียบกับคนในสมัยก่อน ซึ่งยังมีอะไรน้อยกว่าคนในสมัยปัจจุบัน พร้อมกันนั้น อัตราส่วนของคนที่เป็นโรคอ้วนจากการกินเกินพอดีและเป็นสาเหตุของโรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง และโรคหัวใจเพิ่มขึ้น นอกจากนี้คนที่เป็นโรคเรื้อรังมองโดยไม่มีสาเหตุก็ได้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ดร.ไสว บุญมา ได้ชี้ให้เห็นว่า เงินซื้อความสุขไม่ได้ ความร่ำรวยวัดกันด้วยเงินและทรัพย์สิน ซึ่งดีค่าและซื้อขายในตลาด แต่วิชาจิตวิทยาบ่งว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้มนุษย์มีความสุข เป็นสิ่งที่ไม่สามารถดีค่าหรือซื้อหากันได้ ในท้องตลาด เช่น ความรัก มิตรภาพ ที่แท้จริง ความอบอุ่นอันเกิดจากการอยู่กับครอบครัว ญาติพี่น้องและท้องถิ่น

๒. แนวความคิดทางสังคมที่อยู่เบื้องหลังเศรษฐศาสตร์ชาวพุทธ

ในการพัฒนาเศรษฐกิจระบบใด

ให้ได้ผลนั้น เราจะต้องพัฒนาสังคมควบคู่กันไปด้วยเพราะเศรษฐกิจและสังคมมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นประกอบกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจจะมาจากแนวคิด ทศนคติ ความเชื่อ และค่านิยมของสังคม ดังนั้นกระบวนการถ่ายทอดแนวความคิดโดยผ่านทางโครงสร้างทางสถาบันสังคม ได้แก่ ครอบครัว วัด วิทยาลัย โรงเรียน และสมาคมต่าง ๆ ฯลฯ จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ทั้งนี้เศรษฐศาสตร์ชาวพุทธจะเริ่มจากความเชื่อ และทศนคติส่วนบุคคลก่อน ต่อมานำทศนคติแนวความคิดของบุคคลหลายคนมารวมกันทำการคัดเลือกและจัดสรร โดยสังคมจะเป็นผู้ดีค่าพฤติกรรมต่างๆ ว่าอะไรถูก อะไรผิด จนเกิดเป็นปทัสถานของสังคมและกลายเป็นค่านิยมในที่สุด

เศรษฐศาสตร์ชาวพุทธก็เช่นกัน พฤติกรรมจะถูกกำหนดจากสังคมแบบชาวพุทธ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากหลักจริยธรรมของคำสอนในพระพุทธศาสนา โดยจะต้องผ่านกระบวนการถ่ายทอดแนวความคิดและวิถีชีวิตแบบชาวพุทธ ซึ่งได้แก่ ทศนคติ ความเชื่อ และค่านิยม ชาวพุทธให้ความสำคัญต่อทศนคติ ความเชื่อมากกว่าค่านิยม เพราะชาวพุทธเห็นว่าปัญหาสังคมต่างๆ ที่เกิดขึ้นเนื่องจากปัจเจกชนไม่ปฏิบัติตามหลักคำสอนซึ่งเป็นกฎที่วางกรอบไว้ ถ้าแต่ละคนปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ค่านิยมของสังคมก็จะดีด้วย

ทศนคติ หมายถึง ท่าทีของบุคคลแต่ละคนในการมองสิ่งต่าง ๆ รอบข้าง ชาวพุทธเห็นว่าความสุขใจเกิดจาก

การมองโลกในแง่ดี รักสงบ รู้จักการให้อภัยซึ่งกันและกัน ไม่เอาใจเอาเปรียบ และเบียดเบียนผู้อื่น ซึ่งเกิดจากความเห็นชอบและคิดชอบ ชาวพุทธได้สร้างทศนะเกี่ยวกับความสุขในเรื่องการเสียสละต่อสังคมส่วนรวม และมองเห็นคุณค่าของวัตถุที่ใช้ตามเหตุผลของความเป็นจริง เช่น เสื้อผ้าใส่เพื่อป้องกันความร้อนหนาว อาหารมีไว้บริโภคเพื่อให้ร่างกายดำรงชีวิตอยู่ เป็นต้น รวมทั้งมีการประเมินคุณค่าของงานโดยเท่าเทียมกัน กล่าวคือ งานใดที่สุจริต ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ว่าจะงานนั้นจะดีค่าว่าต่ำต่อก็ตาม เช่น อาชีพคนกวาดถนนในสายตาของชาวพุทธ ถือว่ามีเกียรติทั้งสิ้น ซึ่งจะทำให้เกิดความภาคภูมิใจ และมีความกระตือรือร้นที่จะทำงานในความรับผิดชอบของตัวเองให้ดีที่สุด ในด้านการดำเนินชีวิต ก็จะเป็นแบบเรียบง่ายไม่หรูหราฟุ่มเฟือย รู้จักใช้จ่ายอย่างประหยัด ประมาณในการบริโภค และถ้ามีมากเกินไป ความต้องการก็เสียสละแบ่งปันให้ผู้อื่น

ความเชื่อแบบชาวพุทธ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ศรัทธา” คือเชื่อในสิ่งที่มีเหตุผล ไม่เชื่อมงายหลักเศรษฐศาสตร์แบบพุทธต้องอาศัยความเชื่อแบบนี้มาก กล่าวคือ ต้องเข้าใจในหลักคำสอนนั้น คิดไตร่ตรองถึงผลดีผลเสีย แล้วจึงนำไปปฏิบัติทดลองด้วยตัวเองจนเห็นจริง ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญที่สุดก็คือเชื่อในเรื่อง “กฎแห่งกรรม” กล่าวคือ เชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ใครทำก็เป็นของคนคนนั้น ไม่มีใครทำแทนกันได้ ในเรื่องกรรมถ้าเรานำเข้ามาพิจารณา ก็จะแบ่งเป็นกรรมในอดีต

กรรมในปัจจุบันและกรรมในอนาคต ชาวพุทธเห็นว่ากรรมในปัจจุบันสำคัญที่สุด เพราะการทำความดีในวันนี้ในวันพรุ่งนี้ก็จะกลายเป็นกรรมในอดีต และก็จะส่งผลให้ในอนาคตได้รับผลของการทำความดีในปัจจุบันด้วย ดังนั้นความเชื่อในกรรมปัจจุบันไม่ขัดต่อการพัฒนาประเทศ ทำให้คนมีความกระตือรือร้นที่จะปรับปรุงตัวเองให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ทินกร ภูวปัจฉิม (พ.ศ. ๒๕๔๖) เห็นว่า ค่านิยมแบบชาวพุทธ ได้ช่วยสร้างเอกลักษณ์และคุณธรรมอันดีงามแก่คนไทย เช่น ความเมตตา กรุณา ความกตัญญู กตเวทิตะ ความสุภาพอ่อนโยน การประนีประนอมกัน มีหลักศีลหลักธรรม สังคหวัตถุ ๔ และหลักธรรมาสวรรวม ฯลฯ นอกจากนี้ จากหลักอหิงสา ทำให้ชาวพุทธมีความเคารพในการนับถือศาสนาและการบำเพ็ญกิจของคนทุกชาติ ทุกภาษาที่อยู่ในประเทศไทย ไม่มีการกีดกันแบ่งแยก ทำให้สังคมไทยมีความสงบเรียบร้อย อบอวน มีความเจริญมั่นคงตลอดมา

๓. บทบาทของเศรษฐศาสตร์ชาวพุทธกับการอนุรักษ์พลังงานไทย

เศรษฐศาสตร์ชาวพุทธสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์พลังงานไทยและก่อให้เกิดการพัฒนาพลังงานอย่างสมดุลและพอเพียงระหว่างการใช้การผลิตทรัพยากร และลดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมได้ ดังนี้

๓.๑ การสร้างนิสัยการประหยัดพลังงานอย่างฉลาด อย่างถูกวิธีและคุ้มค่า

จากหลักปรัชญาทางพระพุทธศาสนาที่สอนให้เราดำเนินวิถีชีวิตอยู่บนทางสายกลาง หรือมัชฌิมาปฏิปทา หากเรานำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ก็จะเป็นพื้นฐานที่ดีของการเห็นคุณค่าของทรัพยากรพลังงาน โดยจะสร้างนิสัยการประหยัดพลังงานแบบสมัครใจและใช้ทรัพยากรพลังงานอย่างฉลาดถูกวิธีและคุ้มค่าที่สุดตามแนวทาง 1 A 3 R ได้แก่

Avoid หลีกเลี่ยงการผลิตและใช้วัสดุที่ย่อยสลายยาก แต่ถ้าหากทำลายก็จะก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศ เช่น โฟม หลีกเลี่ยงการใช้อุปกรณ์ไฟฟ้าที่ไม่ประหยัดพลังงาน และหันมาให้ความร่วมมือในการใช้อุปกรณ์ไฟฟ้าที่ประหยัดพลังงานแทน เช่น ใช้หลอดคอมแพคต์หรือหลอดวาวแสงแทนหลอดไส้ ใช้อุปกรณ์ไฟฟ้าเบอร์ ๕ เช่น ตู้เย็น เครื่องปรับอากาศ แทนอุปกรณ์ไฟฟ้าที่ไม่ได้มาตรฐาน

Reduce ลดและเลิกพฤติกรรมเคยชินที่ไม่ประหยัดพลังงาน เช่น อยู่บ้านต้องเปิดเครื่องปรับอากาศตลอดเวลา หรือไม่ปิดไฟเมื่อไม่ใช้

Reuse นำกลับมาใช้ซ้ำ เช่น เสื้อผ้า ควรใช้ให้คุ้มค่า ตามกาลเทศะ และสถานที่ โดยไม่เปลี่ยนตามแฟชั่นบ่อยจนเกินไป มีการใช้กระดาษ ๒ หน้า และนำขวดกาแฟที่ใช้หมดแล้วไปใส่น้ำตาลทราย

Recycle มีการเปลี่ยนแปลงสภาพของวัสดุที่ใช้แล้วซึ่งปกติจะทิ้งเป็นขยะเพื่อนำกลับมาใช้ใหม่ เช่น กระดาษ ขวดแก้ว พลาสติก

๓.๒ การส่งเสริมการผลิตและ

ใช้พลังงานหมุนเวียนทดแทนพลังงานประเภทฟอสซิล

เนื่องจากชาวพุทธถือว่าทรัพยากรเป็นสิ่งที่มีค่าได้ยาก เช่น ที่ดิน ป่าไม้ น้ำ แร่ธาตุ และพลังงาน จึงต้องมีการใช้อย่างคุ้มค่า และควรนำไปผลิตเป็นสินค้าที่จำเป็นเท่านั้น ชาวพุทธโดยทั่วไปถือว่าทรัพยากรเป็นสิ่งที่มีค่ามาก จึงควรใช้อย่างประหยัด และก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมสูงสุด ในกรณีปกติ เราควรผลิตและใช้ทรัพยากรที่เป็นพลังงานหมุนเวียนซึ่งมีอยู่แล้วหรือนำกลับมาใช้ได้ีก่อน ตัวอย่างเช่น พลังเชื้อเพลิง มวลชีวภาพ พลังน้ำ แสงอาทิตย์ ลม ฯลฯ) ใช้แทนพลังงานประเภทฟอสซิล เช่น แก๊สธรรมชาติ ลิควิด แก๊สธรรมชาติ ถ่านหินและน้ำมัน ซึ่งเป็นทรัพยากรพลังงานประเภทใช้แล้วหมดไป และถ้าจำเป็นจริงๆ ก็ควรใช้ทรัพยากรประเภทฟอสซิลให้น้อยที่สุด เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะระบบเศรษฐกิจมีระดับการผลิตแบบค่อยเป็นค่อยไป ความต้องการทางด้านพลังงานก็น้อยลงด้วย ประกอบกับยึดหลักว่าการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยนั้นชาวพุทธถือว่าเป็นการละเมิดต่อหลักอหิงสา ปัจจุบันทรัพยากรพลังงานประเภทฟอสซิล จะหาได้ยากและราคาก็แพงขึ้นกว่าในอดีตมาก เนื่องจากระบบเศรษฐกิจที่เติบโตอย่างต่อเนื่องและจำนวนประชากรเพิ่มสูงขึ้น ขณะเดียวกันประเทศก็ต้องสำรวจและพัฒนาทรัพยากรพลังงานแหล่งใหม่ที่มีต้นทุนสูงขึ้นกว่าแต่ก่อนอีกด้วย ดังนั้นการผลิตและใช้พลังงานหมุนเวียนจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมาก เพราะนอกจาก

จะเป็นการใช้พลังงานอย่างคุ้มค่าและเก็บทรัพยากรประเภทใช้แล้วหมดไปเพื่อลูกหลานของเราในรุ่นต่อ ๆ ไปแล้วยังเป็นการรักษาสิ่งแวดล้อมอีกด้วย

๔. การประยุกต์หลักเศรษฐศาสตร์ชาวพุทธกับกรณีสังคมไทย

เศรษฐศาสตร์ชาวพุทธจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการสร้างสังคมแบบชาวพุทธเสียก่อน โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดพฤติกรรมเพื่อปลูกฝังความเชื่อทัศนคติ และค่านิยมแบบชาวพุทธตั้งแต่ในวัยเด็ก ซึ่งต้องอาศัยสถาบันครอบครัว โรงเรียน และสถาบันศาสนา โดยเฉพาะวัดมีความสำคัญในฐานะที่เป็นศูนย์รวมแห่งความศรัทธาและจิตใจของประชาชน ในปัจจุบันประเทศไทยมีวัดและพระสงฆ์เป็นจำนวนมากในชนบทพระเปรียบเสมือนพ่อแม่ เป็นที่เคารพเชื่อถือของชาวบ้าน ดังนั้นจุดเริ่มต้นแห่งการเปลี่ยนแปลงจึงอยู่ที่บทบาทของพระสงฆ์ในการถ่ายทอดทัศนคติ ความเชื่อ และค่านิยมแบบชาวพุทธให้แก่บุคคลและสถาบันอื่น ๆ นอกจากนี้ครอบครัวคือ พ่อ แม่ จะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีของลูกในการสร้างความเชื่อ ทัศนคติ และค่านิยมแบบชาวพุทธให้เกิดขึ้นภายในครอบครัว แต่กระบวนการถ่ายทอดพฤติกรรมนี้เกิดขึ้นได้ยาก เนื่องจาก

- (๑) ความสุขในทางจิตใจเห็นยากกว่าทางวัตถุ
- (๒) ต้องอาศัยการฝึกหัดเป็นระยะเวลาอันยาวนาน
- (๓) สังคมไทยมีลักษณะผสม

ผสานระหว่างค่านิยมแบบตะวันตก ซึ่งเน้นในด้านวัตถุ และค่านิยมแบบไทย เช่น เป็นคนร่าเริง รักสนุก ชอบवादผู้อื่นเพื่อแสดงฐานะของตัวเอง รวมทั้งความเชื่อในทางศาสนาพราหมณ์ เช่น ถีอฤกษ์ยาม และด้านไสยศาสตร์ ทำให้โอกาสในการสร้างสังคมแบบชาวพุทธทำได้น้อยลง

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสังคมไทยจะมีปัญหาและอุปสรรคทางด้านกระบวนการถ่ายทอดทัศนคติและความเชื่อและค่านิยมแบบชาวพุทธดังกล่าวมานั้น แต่ศาสนาพุทธก็มีความใกล้ชิด มีความผูกพันและมีอิทธิพลต่อสังคมไทยเป็นระยะเวลาอันยาวนานทั้งทางด้านวัฒนธรรม วิธีการดำรงชีวิต ประเพณี และการปกครอง ดังนั้นจึงสมควรที่จะนำเศรษฐศาสตร์ชาวพุทธมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการอนุรักษ์พลังงานของไทย ขณะเดียวกันความสุขในทางจิตใจก็ไม่ขัดกับการพัฒนาประเทศแต่อย่างใด เพราะยิ่งคนในชาติมีจิตใจที่ดี มีความกระตือรือร้น และมีความหวังในชีวิต การพัฒนาประเทศให้มีความมั่นคงและเป็นปึกแผ่นทั้งในทางเศรษฐกิจและสังคมก็จะกระทำได้ง่ายขึ้น

๕. สรุป

จากที่กล่าวมาแล้วนี้ เราจะเห็นว่า การอนุรักษ์พลังงานไทย โดยใช้แนวทางของเศรษฐศาสตร์ชาวพุทธมีข้อดีอยู่หลายประการ สมควรที่ผู้วางแผนพัฒนาประเทศควรให้ความสนใจในฐานะที่เป็นวิถีชีวิตของชาวตะวันออก แม้ว่าหลักการเศรษฐศาสตร์ชาวพุทธ

จะมีลักษณะค่อนข้างอุดมคติ ยากที่จะเป็นจริงในทางปฏิบัติ เพราะมีข้อสมมุติที่ขัดกับความรู้สึกของคนในเรื่องความไม่เห็นแก่ตัว มีความสุขในทางจิตใจจากการเสียสละในฐานะที่เป็นผู้ให้และทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นมากกว่าความสุขในด้านวัตถุในฐานะที่ตัวเองเป็นผู้รับ ประกอบกับพฤติกรรมทางศาสนามีลักษณะของความสมัครใจมากกว่าเป็นการบังคับ ต้องอาศัยปัญญาพิจารณาเหตุผลตามความเป็นจริงจนเข้าใจด้วยตัวเองแล้วจึงนำไปปฏิบัติตาม ทำให้จำนวนคนที่สนใจและปฏิบัติตามหลักการนี้มีจำนวนน้อย

อย่างไรก็ตาม เศรษฐศาสตร์ชาวพุทธก็ยังมีประโยชน์ในแง่เป็นจุดหนึ่งแห่งการเปลี่ยนแปลงที่ดี นำไปสู่การพัฒนาประเทศทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และพลังงานที่มีคุณภาพและเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทย ถ้าประเทศของเราสามารถเปลี่ยนแปลงจุดนี้ได้ก็จะทำให้การพัฒนาในด้านอื่น ๆ เคลื่อนไหวตามไปด้วย เพราะเป็นการเปลี่ยนแปลง ที่โครงสร้างและเหมาะสมกับวิถีชีวิต ทัศนคติ ความเชื่อและค่านิยมแบบไทยๆ ในการนำไปสู่การพัฒนาแบบยั่งยืน โดยเฉพาะในด้านพลังงานมีการสร้างนิสัยการประหยัดพลังงานอย่างฉลาด ถูกวิธี และคุ้มค่า รวมทั้งส่งเสริมการผลิตและใช้พลังงานหมุนเวียนทดแทนพลังงานประเภทฟอสซิล ก็จะช่วยลดการใช้ทรัพยากรและลดการนำเข้าพลังงานลงได้เป็นจำนวนมากรวมทั้งประหยัดค่าใช้จ่ายในการรณรงค์และประชาสัมพันธ์เรื่องการประหยัดพลังงาน เพราะเป็น

การแก้ไขที่ต้นเหตุ โดยเริ่มจากการเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์พลังงานจากทัศนคติ ความเชื่อ และค่านิยมแบบชาวพุทธด้วยตนเอง และยินดีที่จะปฏิบัติตามแนวทางอนุรักษ์พลังงานดังกล่าว ประการสำคัญยังเป็นการรักษาสิ่งแวดล้อมที่ดีอีกด้วย

บรรณานุกรม

๑. ศ.ดร. เกียรติศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, **เศรษฐศาสตร์กระแสกลาง** (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ชักเชสมิเดีย จำกัด, ๒๕๔๓).
๒. คมกฤษ ชูเกียรติมัน และสัทธา ปัญญาแก้ว, **คู่มือนี้ดีบ้านหาร ๒** (นนทบุรี : บริษัท พี.วาทีน พรินติ้ง จำกัด, ๒๕๔๓).
๓. ชาวอโศก, **ตัวอย่างที่สังคมควรมิยอม** (พระนคร : บพิธ, ๒๕๑๗).
๔. ทินกร ภูวะปัจฉิม, **เอกลักษณ์ของชาติ : คุณลักษณะนิสัยของคนไทย** (กรุงเทพมหานคร : เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องทิศทางการเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, วันพุธที่ ๓๐ กรกฎาคม, ๒๕๔๖).
๕. บุญลือ วันทายนต์, **สังคมวิทยาศาสตร์** (พระนคร : รามคำแหง, ๒๕๑๘).
๖. ปิวย อิงภากรณ์, **ศีลธรรมและศาสนาในการพัฒนาชาติ** (พระนคร : ไทยเทอดธรรม, ๒๕๑๒).
๗. พร รัตนสุวรรณ, **พุทธศาสนากับเศรษฐกิจ** (พระนคร : วิทยุญาณ, ๒๕๑๓).
๘. พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง, ๒๕๔๐).
๙. พุทธทาสภิกขุ, **การต่อต้านแก้ไขความวิปริตของโลก** (พระนคร : พระนคร, ๒๕๒๐).
๑๐. ไพฑูรย์ เครือแก้ว, **ลักษณะสังคมไทย** (พระนคร : เลียงเชียงจงเจริญ, ๒๕๑๓).
๑๑. วรศักดิ์ วรธัมโมภิกขุ, **การแก้ไขปัญหาของโลกด้วยวิธีการทางเศรษฐกิจ และการสังคมสงเคราะห์** (พระนคร : พระนคร, ๒๕๒๒).
๑๒. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **นวโกวาท** (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๐).
๑๓. ดร.ไสว บุญมา, **เงินซื้อความสุขไม่ได้จริงหรือ** (กรุงเทพมหานคร : หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ, ปีที่ ๑๗, ฉบับที่ ๕๖๒๑, วันศุกร์ที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗, และปีที่ ๑๗, ฉบับที่ ๕๖๒๕, วันศุกร์ที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗).
๑๔. อวย เกตุสิงห์, **สมถกัมมัฏฐานกับวิทยาศาสตร์** (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิทัตติม จันบุญมี, ๒๕๒๖).
๑๕. อี เอฟ ชูเมกเกอร์ (รังสรรค์ ณะพรพันธ์ แปล), **เศรษฐศาสตร์ชาวพุทธ** (พระนคร : เกล็ดไทย, ๒๕๑๗).

Abstract **Buddhist Economic Concept and Energy Conservation in Thailand**
Chavalit Pichalai, Wanida Pichalai

Energy Policy and Planning Office (EPPO)

National Economic and Social Development Board (NESDB)

The economic concept in Buddhism is a means of livelihood principle, which is unique for the oriental people. Its essence is in line with the economic conditions and the Thai society since it is based on the Buddhist beliefs, attitudes and values. The touchstone is the view on human beings' happiness, which is derived from the balance between material and spiritual matters - - the so-called "the Golden Mean" or the moderate course. Activities in line with the Buddhist economic concept are characterized by their simplicity. Emphasis is placed on the production and consumption of essential, economic goods in the most efficient manner. The technology used is derived from the local wisdom, and importance is attached to labor rather than capital, taking into account happiness resulting from dedication for the whole without any exploitation. Apart from the benefit of the Buddhist economic concept that can be applied to the Thai economic and social development, it can be applied to the development of energy conservation in terms of creating energy saving habits and raising wise, proper and efficient use of energy. In addition, it can help with the promotion of renewable energy production and utilization to replace fossil fuel consumption. However, in order to create such a concept, it is important that the Buddhist way of life be raised since one's childhood through the process of behavioral transmission so as to inhabit one's mind with Buddhist beliefs, attitudes and values via such institutions as family, school and religion. The Thai society should apply the approach of the Buddhist economic concept to the Thai economic and social development since it involves structural change and is in harmony with the Thai ways of life, in which Buddhism has been worshipped for long. To earn one's living according to the Buddhist economic concept will lead to sustainable development. Particularly in the energy conservation matter, it would help reduce imports of energy, protect the environment and improve the quality of life of Thai people both in physical and in spiritual terms.

Key Words : the moderate course, economics, Buddhism, energy conservation